

Kataloonia rahvahääletus

Autor: *Andres Kasekamp*

Sissejuhatus

Üks tont käib ringi mööda Euroopat - separatism. Parafraasides Karl Marxi, selle tondi vastu on ühinenud kõik vana Euroopa jõud. Üha enam on Euroopas kuulda väikeste rahvuste häält. Šoti iseseisvuse referendum 18. septembril tõi selle kasvava trendi lõpuks selgelt pildile.

Kuigi šoti iseseisvuslased kaotasid, referendumi õnnestunud korraldus ja eeskujulik näide demokraatia toimimisest innustab teisi. Pealegi, rahvahääletuse tagajärjena lubas Suurbritannia valitsus veelgi ulatuslikumat autonoomiat. Järgmine tuleproov toimub Barcelonas, kus katalaanid nõuavad, et Hispaania lubaks neile sama õiguse hääletada nii nagu London andis šotlastele. Kataloonia valitsus on kuulutanud välja rahvahääletuse iseseisvuse küsimuses 9. novembriks 2014.a.

Eestlastele on ühest küljest sümpaatne, et väiksed rahvused nõuavad oma enesemääramise õigust, aga teisest küljest tekib rida lahtiseid küsimusi kaugeleulatuvatest tagajärgedest.

Taust

Nii nagu Šotimaa, kaotas Kataloonia oma iseseisvuse kolme sajandi eest, ent šotlased loobusid sellest vabatahtlikult samas kui katalaanid alistati väevõimuga. 20. sajandil kannatati Franco diktatuuri all kuni 1978.a. demokraatlik põhiseadus lubas Kataloonia autonoomse valitsuse taastada. Keskvalitsus ja Barcelona jõudsid 2006. aastal kompromissini, mis suurendas Kataloonia autonoomiat, ent 2010. aastal Hispaania konstitutsiooni kohus tühistas saavutatud kokkuleppe sätteid. Iseseisvuse liikumine on pärast seda otsust hoogu võtnud. Katalaani rahvuslased väidavad, et Madrid pole neile olemasolevas põhiseaduse raames jätnud muud üle kui iseseisvust taotleda. Rahulolematust on kasvatanud ka viimaste aastate ränk majanduskriis ja Hispaania valituse kasinuspoliitika.

Viimastel aastatel on katalaanide rahvuspäeval üle miljon inimest tulnud tänavatele oma rahvusliku meelsust avaldama. Selles on võetud eeskujuga Balti riikidest - 11. septembril 2013. aastal korraldati pooleteise miljoni inimese osalusel inimkett üle Kataloonia iseseisvuse toetuseks.

Seisukohad

Katalaani iseseisvuslaste põhiargumendiks on, et Hispaania riik käsitleb Katalooniat ebaõiglaselt. Sellele esitakse põhiliselt majandusliku põhjendust - Kataloonia toodab märkimisväärse osa Hispaania rikkusest aga annab ülemäära suure osa sellest ära keskvalitsusele ümberjagamiseks vaesematele piirkondadele, ise saades riigilt vastu kehvemaid teenuseid ja vähem taristu investeeringuid kui teised regioonid.

Võrreldes šoti rahvuslusega, katalaanide oma võiks eestlastele olla mõistetavam, kuna selle keskmes on keel. Kataloonia rahvuslased püüavad vähendada muljet etnilisest natsionalismist, kartes, et see kahjustaks nende püüdlusi, sest suure osa Kataloonia rahvastikust moodustab mujalt Hispaaniast sisserännanud inimesed. Raskesti usutav eestlasele on katalaanide väide, et suur osa sisserändajatest pooldab iseseisvumist, sest nad ka tajuvad majandusliku diskriminatsiooni keskviimude poolt. Muidugi pole katalaanide või šotlaste olukord demokraatlikus õigusriigis võrreldav Balti rahvaste omaga totalitaarses režiimis.

Madridi seisukoht on kategooriline - rahvahääletus on põhiseaduse vastane, punkt. Briti valitsuse suuremeelsus selles küsimuses oli ilmselt osaliselt ajendatud poliitilisest rehkendusest, et enamus šotlasi nagnii iseseisvust ei taha. Arvamusküsitlused Kataloonias on jälle näidanud, et umbes pool elanikkonnast suhtub positiivselt iseseisvusesse.

Hetkeseis

Põhiseaduslikust keelust mööda pääsemiseks, võttis Kataloonia parlament septembris vastu seaduse, mis lubab mitte-siduvate rahvaküsitluste läbi viimist. 27. septembril Kataloonia peaminister Artur Mas kuulutas välja mitte-siduva rahvaküsitluse 9. novembriks. Hispaania valitsus töötas rahvaküsitluse peatada ja kaebas Kataloonia seaduse konstitutsiooni kohtusse. Kui juhtub nii, et katalaane sunnitakse oma rahvahääletusest loobuma, siis alternatiivne stsenaarium on Kataloonia parlamendi uute valimiste väljakuulutamine. Valimised arvatavasti võidaksid ülekaalukalt iseseisvust pooldavad erakonnad. Seekaudu demonstreeritakse rahva arvamust ja antakse tugev mandaat iseseisvuse poole edasi püüdlmiseks. Samas Kataloonia valitsus koosneb koalitsioonist ja jõudude vahekord ei taga, et sama valitsus jätkab.

Nii nagu Šotimaa puhul, on võtmeküsimuseks võimaliku iseseisvumise puhul Euroopa Liidus jätkamine. Selles küsimuses pole vastust ette teada. Keskvõim hirmutab katalaane väitega, et nad jääksid EL'i hüvedest ilma. Paradoksaalselt EL'i liikmelisus on võimaldanud katalaanidel liikuda iseseisvuse poole. Katalaanid on mänginud juhtivat rolli 1990ndatel loodud ELi Regioonide Komitees, mis on andnud tublisti enesekindlust juurde. Iseseisvuslased jälle lubavad kodanikele helgemat tuleviku ja et uus riik jätkab EL'i liikmena. Vastupidiselt Šotimaale, Kataloonia saaks arvatavasti majanduslikult kenasti hakkama omaette ja eraldumise mõju oleks tunduvalt valusam emamaale.

Mõjud Euroopale ja Eestile

Euroopa Liit pole valmis ja tal puuduvad kogemused sellest, et mõne liikmesriigi osa sooviks eralduda ja seejärel ise jääda täisväärtuslikuks EL'i liikmesriigiks. Ainus pretsedent on, kui

Taanile kuuluv Gröönimaa lahkus Euroopa Majandusühendusest, aga see pole kuidagi võrreldav Šoti või Kataloonia juhtumitega. Olulisem EL'i põhimõte, millest juhinduda, on liikmesriikide põhiseadusliku korra austamine ja sellesse mitte sekkumine. Tegemist poleks EL'i väljapoole laienemisega, vaid sisemise laienemisega – seni tundmatu nähtus. Seega juriidilisest vaatevinklist poleks esmane lähtepunkt rahvusvaheline õigus vaid hoopis EL'i õigus.

Euroopa Komisjoni president Barroso on öelnud, et uued riigid peavad alustama läbirääkimisi EL'i pääsemiseks nullist. Juriidilised takistused võivad ette tulla, ent EL'is on alati suudetud kõiksugustes keerulistes küsimustes leida poliitilisi kompromisse, eriti selliste juhtumite puhul, mille kohta aluslepingutes puuduvad sätted. Raske on uskuda, kui rahvas on demokraatlikult oma tahe väljendanud ja on täitnud kõik EL'i seadusi ligi kolmkümmend aastat, et ei leitaks üleminekuks lahendust, millega Euroopa ühisturu tingimused kehtivad *de facto* Kataloonias edasi, kuigi *de jure* mitte.

Kui Kataloonia saaks iseseisvaks, siis Hispaania võib teha tema teekonna EL'i väga vaevarikkaks. Ratsionaalsetel kaalutustel peaks Hispaania siiski olema huvitatud sellest, et endaga majanduslikult tihedalt seotud ja läbipõimunud maal läheks hästi, mitte kehvasti. Muul juhul mõjuks see halvasti Hispaania enda majandusele. Ent Hispaania pole ainus liikmesriik, kes võiks kaikkaid Kataloonia kodaratesse visata. Nii nagu Hispaania ei tunnustanud Kosovo iseseisvust, on ka mõned teised liikmesriigid, ajendatud oma siseriiklikust olukorrast, kes pelgavad pretsedendi loomist. Londoni üks põhiline šotlasi hirmutamise väide oligi, et Madrid vetostaks Šotimaa EL'i liikmelisuse.

Balti riikidel on ootamatult kujunenud oma roll selles draamas. Nii Madridist kui Barcelonast vaadates oleme EL's kõige nõrgem lüli ehk need, kellel oleks kõige suurem emotsionaalne valmidus iseseisvust tunnustada. Läti ja Leedu riigimeeste ettevaatamatute väljaütlemiste järgi kutsuti nende saadikud Madridis vaibale, aga Barcelonas tsiteeritakse neid ohtralt. Võib isegi spekuloida, kas on ajalisel juhul, et Hispaania on lubanud oma lennukid tuua Ämarisse Balti õhuturbe missiooni järgmisesse rotatsiooni. See on ju hea näide sellest, mis tähendab liitlaste vaheline solidaarsus. Üleüldiselt on Eesti poliitika suunatud Euroopa Liidu ühtsuse tugevdamisele ning Eesti ei soovi lisapinged EL's (ega ka NATO's).

Muidugi on üks riik väljaspool EL'i kellele Euroopa killustamine sobiks - Venemaa. Krimmi ja Donetsk'i isehakanud võimud oportunistlikult toetasid Šoti iseseisvumist, lootes, et see annaks neile legitiimsust maailma silmis. Katalaanid ei soovi endale sellised toetajad. Nad vastandavad ennast selgelt hiljuti Ukrainas toimunule, rõhutades seaduslikkust ja rahumeelsust.